

(проучавањем одговарајућих извора и литературе, уџбеника који су коришћени у тадашњим школама и тсл.) посебно испитају и проуче.

III. — Значај југословенске мисли у XIX веку не треба одрицати нити потцењивати, али се права њена вредност, њен историјски значај и њен стварни допринос националном развиту а посебно њена улога у процесу стварања заједничке југословенске државе не могу оцењивати ни мерити ако се она посматра сама за себе, издвојено од друштвених и политичких услова у којима је настајала и развијала се (како се то, по правилу, чинило у радовима који тај проблем обрађују).

У сваком случају, њен допринос стварању југословенске државе био је ограничен, ограничен на извесно углавном духовно припремање које у XIX веку, због околности и односа о којима смо већ говорили, није могло узети веће, шире и дубље размере.

Друкчије, међутим, ствар стоји с оним периодом који почиње негде на прелазу из XIX у XX век а траје до почетка првог светског рата. У том раздобљу, тачније од 1903 — која у Србији значи ликвидирање династије Обреновића и њене проаустријске политике, а у Хрватској почетке тзв. политике новог курса — све се више и изразитије прелази с терена идеологија и декларација на терен самих акција југословенског карактера, а истовремено с тим, с појавом и уласком у активан политички живот нове југословенске омладине која настаје као реакција на опортунистичку националну политику буржоазије, почиње се у то време појачаног империјалистичког притиска прелазити истовремено са дотадашњих метода претежно мирног културног деловања на револуционарне методе у националном раду. То време наглог јачања и ширења југословенске мисли, пуно политичких и културних акција с циљем узајамног упознавања и зближавања југословенских народа, карактеристично по живим везама — мада још увек претежно културним — нарочито између Хрвата и Срба, представља, по нашем схватању, прави *увод* у стварање заједничке југословенске државе. Зато би с тим временом, тј. од првих година XX века требало започети *предисторију рада* на стварању заједничке југословенске државе.

Драгослав Јанковић

ПРИНЦИПИ ПОВЕЉЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ УЈЕДИЊЕНИХ НАЦИЈА И КВАЛИФИКАЦИЈА ПРАВНИХ ПОЈМОВА И КАТЕГОРИЈА У МЕЂУНАРОДНОМ ПРИВАТНОМ ПРАВУ

Промене које су вршене у току и после наше народне револуције и стварања социјалистичке државе и кретања која се и данас врше морала су, ако се има у виду најопштија законитост правних збивања, условити и извесна правна кретања у нашем правном систему (1). Она су

(1) М. Јездић: Међународно приватно право старе и нове Југославије. „Архив за правне и друштвене науке“, бр. 4, 1959, с. 414 и сл.; Б. Јевремовић: Преглед најважнијих измена и допуна Кривичног законика, „Архив за правне и друштвене науке“, бр. 4, 1959, с. 396 и сл.

дошла до изражаја и у стварању извесних правних појмова и категорија која су у извесној мери специфична за наш правни систем, јер су у нашем друштвеном систему настале извесне појаве које нису могле бити уопштене постојећим правним појмовима и регулисане постојећим нормама. Тако су у нашем правном систему настали такви појмови и категорије, као што су: општенародна имовина, друштвена својина, национализација, право управљања, односно, право коришћења, станарско право, погонска јединица, заједница привредних организација, заједничка тековина, основна и обртна средства, самоуправљање радног народа, одговорно лице у привредним организацијама, судска опомена и други који су према својим обележјима већ сврстани у одговарајуће гране права. Она су исто тако дошла до изражаја и у ишчезавању појединих правних појмова и категорија из нашег правног система, јер су из нашег друштвеног система ишчезле извесне појаве које због тога није било потребно ни правно уопштавати, нити их правно регулисати. Тако су из нашег правног система ишчезли као правни појмови и категорије: очинска власт, мужевљева власт, мираз, удовички ужитак, акционарско друштво, друштво са ограниченом одговорношћу, командитно друштво, картел и други који и данас постоје у низу држава са капиталистичким друштвеним системом. Поред тога, у појединим земљама које изграђују социјализам појавили су се и извесни правни појмови и категорије који су условљени променама и кретањима у тим земљама у вези са постојањем конкретних друштвених, економских, историских и других услова (2).

Између свих тих појмова и категорија од посебног значаја за наш међународни промет са другим земљама јесу појмови и категорије које употребљава грађанско право јер једино они могу, кроз међународно приватно право, доћи у непосредан контакт са органом страног суверенитета. То значи да једино они, на основу принципа и норми ове гране права, могу бити употребљени и од судова страних држава за регулисање односа који долазе и под југословенски суверенитет и обратно, да једино грађанскоправни појмови и категорије страног права могу доћи у обзир да буду примењени и од наших судова на односе који долазе и под страни суверенитет. Ово постаје јасно када се има у виду да од конца XIX века (3) постоји институт квалификације правних појмова и института у међународном приватном праву, да се међународно приватно право служи углавном појмовима и институтима грађанског права и да начин квалификације у законодавствима и пракси разних држава није јединствен.

Да се ова квалификација не врши на идентичан начин у разним земљама и да представља угаони камен правне несигурности у међуна-

(2) Такви су, на пример, у совјетском праву појмови и категорије: државна социјалистичка својина, државно хозрашчно привредно предузеће, труст, совјетско трговинско представништво, и други.

(3) Први су теориски обрађивали проблем квалификације Француз Е. Bartin (у чланку *De l'impossibilité d'arriver à la suppression définitive des conflits de lois. „Clunet”*, 1897, pp. 225—255, 466—495, 720—738) и Немца Franc Kahn (у чланку *Gesetzeskollisionen. Ein Beitrag zur Lehre des internationalen Privatrechts*, „Jherings J.” 191, 30 Ed., S. 1—143).

родном приватноправном саобраћају доктрина је једнодушна, а о томе сведочи и стање законодавства и праксе разних држава. Треба се само подсетити да, на пример, док Бразилијански грађански законик одређује да бразилијански судови квалификују обавезе из грађанскоправних односа са страним елементом према закону места њиховог настанка а појам покретне и непокретне ствари према закону државе где се оне налазе, дотле Египатски грађански законик прописује да египатски судови квалификацију грађанско-правних односа са страним елементом могу вршити само према своме сопственом праву, а јединствени закон Бенелукса даје само парцијално решење квалификације одређујући да се она има вршити уколико се се квалификује појам противправне радње према закону оне државе где је она и извршена а за покретности и непокретности према *lex rei sitae* (4); затим, да већина законодавстава не садржи прописе о овој квалификацији, али да судови претежним делом квалификују ове појмове и институте у појединим земљама према *lex fori* (према своме закону), док у другим земљама та решења варирају зависно од тога које су норме ове гране права у питању. Према томе, очигледно је да овакво стање квалификације у разним државама пружа могућност да извесни грађанскоправни појмови и категорије, када квалификацију грађанскоправних односа са страним елементом врши суд стране земље, добију сасвим другу правну садржину од оне коју они имају у своме националном правном систему. Када се пак зна да од квалификације ових односа зависи да ли ће уопште такви односи бити третирани као односи ове гране права и да судови разних држава, стога што идентичним по терминима а различитим по правној садржини појмовима не дају исту правну садржину, неће примењивати на исти грађанскоправни однос са страним елементом идентично грађанско право, да неће имати идентичну надлежност за решавање спорних односа и да неће странцима бити признавана идентична права, мада су у питању истоветне норме ове гране права у свим тим државама, онда постаје очевидна и дезоријентација странака, иако су им иначе познате конкретне норме ове гране права. Ово пак утолико пре што странке по правилу не могу сазнати чије ће норме међународног приватног права бити примењене на њихов однос све дотле док се такав однос не појави пред органом или судом једне одређене земље. Према томе, оне не могу све до тог момента ни сазнати како ће појмови и категорије садржани у таквим нормама бити квалификовани, односно добити одговарајућу правну садржину.

Све то што је напред изложено, ако се при томе узме у обзир и чињеница да без правне сигурности нема и нормалног развитка промета, указује да је квалификација у правцу у коме је данас усмерена институт који у извесној мери омета нормалан развитак међународног промета робе и услуга. Нарочито се овакво усмеравање показује као штетно у данашњим условима када, с једне стране, разноликост у извесним грађанскоправним појмовима и категоријама разних држава има своје реалне ко-

(4) Види: чл. 8 и 9 Грађанског законика Бразилије, од 4. IX. 1942; чл. 10 Грађанског законика Египта, од 1948, и чл. 16 и 18 Јединственог закона о међународном приватном праву БЕНЕЛУКСА.

рене не само у постојању држава са различитим степеном друштвеног развитка него и са квалитативно различитим друштвеноекономским системима и када, с друге стране, треба да постоји активна мирољубива коегзистенција као процес сарадње у разним областима (па и у правној области уколико су у питању односи који долазе истовремено у компетенцију више држава) на основу одређених прогресивних принципа, без обзира на разлике у друштвеним системима и различит степен развитка држава са једнородним друштвеним системом (5). То истовремено и налаже потребу да се овај институт позитивноправно усмери тако да не уноси правну несигурност или да је што мање уноси у међународни приватноправни саобраћај и не омета или што мање омета са правне стране нормалан развитак међународног непосредног економског промета.

Потребу за оваквим усмеравањем института квалификације, који као и сви други институти који не доприносе активној мирољубивој коегзистенцији јер отежавају у извесној мери сарадњу у одређеној области између држава, уочила је савремена доктрина и на Западу и у социјалистичким земљама. То посредно произлази и из општег упозорења у радовима професора Бартоша (6) на значај правне арматуре за активну мирољубиву коегзистенцију и из упозорења која су учињена поводом постојања института квалификације и извесних других правних института од стране Лунца, Жоурека, Бистричког, Домкеа и других (7). Међутим, може се рећи, да ни теориски пут за овакво усмеравање института квалификације у овој грани права још увек није нађен. Ни релативно новије теорије о решавању проблема квалификације правних појмова и категорија у међународном приватном праву, нису још увек трасирале такав пут. То вреди и за теорију о проширивању правних појмова (коју заступају у извесним варијантама: Швајцарац Niederer, Канађанин Falconbridge и Енглеz Morriss) (8), и за теорију „аутономне квалификације“ (за чијег се творца сматра Е. Rabel, а коју заступа Шпањолоц Castro и други (9), и за теорију решавања квалификације тумачењем колизионих

(5) О дефиницији активне мирољубиве коегзистенције види: Говор Председника ФНРЈ Јосипа Броза Тита приликом промоције за почасног доктора права Универзитета „Пајаћаран“ у Бандунгу, „Југословенска ревија за међународно право“, Београд, 1959, бр. 1, с. 11—12.

(6) М. Бартош: Правни аспект мирне активне коегзистенције држава, „Југословенска ревија за међународно право“, Београд, 1955, бр. 3, с. 328. У овом чланку подвлачи се да „Активна коегзистенција значи право чланова међународне заједнице да утичу на начин њене организације, на њено уређење, њено усавршавање, на сигурност њеног правног промета“.

(7) Види Л. А. Лунц: Проблема квалификацији у међународном частном праву, „Советское государство и право“, Москва, 1947, бр. 9, с. 18 и сл.; J. Zourek: Quelques observations sur les difficultés rencontrées lors du règlement judiciaire des différends nés du commerce entre les pays à structures économiques et sociales différentes, „Clunet“, 1959, No. 3, p. 640; R. Bystricky: En marge du conflit de qualifications, „Bulletin de droit tchécoslovaque“, 1956, No. 1—2, p. 38; Pour créer des bases juridiques de la coopération économique entre les peuples, „Bulletin de droit tchécoslovaque“, 1956, No. 1—2, p. 5.

(8) W. Niederer: Die Frage der Qualifikation als Grundlage des internationalen Privatrechts, Zürich, 1940, и Einführung in die allgemeinen Lehren des internationalen Privatrechts, Zürich, 1954; Falconbridge: Conflict Rule and Characterization of Question, „Can. Bar Rev“, 30, 1952, pp. 103—118, 264—283; J. H. C. Morris: The Problem of Characterization ap. Dicey's Conflict of Laws, 1949.

(9) E. Rabel: The Conflict of Laws, a Comparative study, Chicago, I, 1945; F. de Castro: La cuestión de las calificaciones en el derecho internacional privado, „Rev. de derecho privado“, 1933, pp. 217—249.

норми (коју заступају Рус Лунц и Чехословак Bistricky (10), и за теорију релативитета квалификације (Американац Coock) (11) која је у извесном смислу продужетак теорије негирања правних појмова, засноване на такозваној немачкој „интересној јуриспруденцији“.

У свим тим релативно новијим теоријама појављује се као заједнички елемент који може бити коришћен за усмеравање института квалификације у напред наведеном смислу, негирање оних грађанскоправних појмова и категорија којима се служи међународно приватно право, као појмова и категорија чисто унутрашњег права једне једине земље и третирање истих као појмова и категорија који имају међународну функцију и међународни значај. Овај елемент може бити коришћен за позитивно усмеравање института квалификације јер на то упућују и узроци појаве различитости правне садржине и нових грађанскоправних појмова и категорија у националним системима разних држава, а наиме, да они имају своје реалне корене у различитим друштвеноекономским уређењима и степену развитка држава, и чињеница да се у међународном приватном праву квалификују појмови и категорије норми који се односе на грађанскоправне односе са страним елементом, који су због постојања страног елемента истовремено везани не за један него за више суверенитета. Другим речима, треба имати у виду да појмови и категорије грађанског права имају да правно уопште појаве и регулишу односе везане искључиво само за један суверенитет, док грађанскоправни појмови и категорије, којима се служи међународно приватно право, треба да правно уопште појаве и да регулишу односе везане истовремено за два или више суверенитета. Отуда се ови појмови и категорије појављују са битно различитом функцијом од ове коју имају појмови и институти грађанског права једне земље.

Поред овог заједничког елемента, који може бити коришћен за усмеравање квалификације у позитивном смислу, могу корисно бити употребљени у истом циљу и извесни елементи појединих од ових теорија, мада само уз одређене корекције. Тако се из теорије о проширивању правних појмова може прихватити идеја о преузимању у међународни приватноправни систем земље чији суд или орган врши квалификацију оних грађанскоправних појмова и категорија који су непознати грађанскоправном систему ове земље, али не свих него само оних који су засновани на одређеним принципима међународних општења. Из теорије „аутономне квалификације“ могла би бити коришћена идеја о стварању нових правних појмова (аутономних) за сврху међународног приватног права, али не на начин како та теорија предлаже него у складу и на основу одређених правних принципа. Из теорије која питање квалификације везује за тумачење колизионих норми може бити коришћена идеја да се при решавању проблема квалификације не може дати апстрактан одговор за све случајеве и да треба водити рачуна о консолидацији и проширењу веза са другим државама у интересу јачања економске и политичке сарадње.

Међутим, поред ових позитивних елемената који, као што је већ речено, могу бити, са извесним корекцијама, корисно употребљени за усме-

(10) Lunc: op. cit.; Bystricky: op. ict.

(11) W. Coock: The Logical and Legal Bases of the Conflict of Laws, Harvard, 1942.

равање квалификације тако да не уноси или што мање уноси правну несигурност у непосредни међународни економски промет, ни једна од ових теорија узета у целини не представља теориски пут за овакво усмеравање. Ово пак било зато што ове теорије при решавању проблема квалификације не узимају у обзир постојање различитих категорија грађанскоправних односа са страним елементом с обзиром на то да ли су дошли у непосредан контакт са органом једног суверенитета или не, било што се оваква решења заснивају претежно на формалној логици а не на одговарајућим правним принципима. На овакав закључак упућују и већ напред наведене корекције извесних идеја које су дошле до изражаја у поменутиим теоријама. Без таквих принципа, предложена теориска решења у целини не би имала довољну правну подлогу за уклањање правне несигурности у међународном приватноправном и економском промету између држава, него би само на основу нових логичких или прагматистичких решења, уместо старих, били створени нови правни појмови и категорије са различитом правном садржином који би стварали исти вид правне несигурности који је постојао и на основу старих. У вези са тим поставља се питање који су то принципи на које треба да се ослања решавање проблема квалификације па да овај институт не буде угаони камен правне несигурности у међународном приватноправном и економском промету? Исто тако, поставља се и питање, какав би требао да буде конкретан пут за усмеравање квалификације у поменутом правцу?

При давању одговора и на једно и на друго питање, полазна тачка треба да буде неоспорна поставка опште правне теорије да је сваки правни однос друштвени однос регулисан правним нормама и да као такав добија правне елементе по чијим се специфичностима разликује од односа других грана права. Ако се, полазећи од ове поставке, изврши анализа међународних приватноправних односа, она указује на следеће: прво, да је међународних приватноправних односа нормама ове гране права регулисан однос непосредне међународне економске размене робе и услуга и породични и наследни однос који настаје поводом такве размене, и друго, да се разликује од односа других грана права што садржи један или више страних грађанскоправних елемената. Први елемент ове анализе значајан је јер нам указује да је у питању квалификација правних појмова и категорија садржаних у нормама помоћу којих се правно може у позитивном или негативном смислу утицати на непосредно остваривање циљева Повеље ОУН, односно међународне привредне сарадње и поштовања права човека на међународном плану. Други елемент ове анализе од значаја је за усмеравање квалификација у позитивном смислу зато што указује да ови односи долазе у истовремену компетенцију две или више држава, без обзира да ли настају на домаћој или на страниј територији. То значи да и један и други елемент ове анализе упућују на закључак да је једино правно основано усмеравање квалификације у складу са извесним принципима Повеље. Такви су принципи: немешање у унутрашње ствари других држава, суверена једнакост држава, забрана дискриминације према раси, полу, вери и језику и *pacta sunt servanda* у смислу Повеље (12). Пошто при ства-

(12) М. Јездић: Принципи Повеље УН и међународно приватно право, „Југословенска ревија за међународно право“, 1958, бр. 3, с. 466 и сл.

рању поменутих и сличних теорија о решавању проблема квалификација нису вршене овакве анализе полазећи од напред поменуте поставке то се није могло ни доћи до правних принципа на основу којих треба решавати овај проблем.

Исто тако при давању одговора на друго од напред постављених питања, у доктрини се занемарује и чињеница да се правна несигурност, која се јавља као последица постојања у нормама ове гране права појмова и правних категорија са различитом правном садржином у разним законодавствима, може отклонити не само ако се изврши њихово уједначавање него тек кад се пружи могућност лицима која учествују у једном оваквом односу да већ у моменту његовог настанка могу сазнати чије су (које земље) нормe међународног приватног права по којима ће њихов однос бити расправљен, јер такве нормe, као што је познато, нису по правилу идентичне у детаљима, а често и у принципима, у законодавствима разних држава. Ако, дакле, не би ова лица и знала у моменту када заснивају своје односе које су то нормe ове гране права које треба да буду примењене на њихове односе јасно је да се не би могло ни сазнати право које ће земље бити примењено, без обзира што би судови или други органи разних земаља употребљавали идентичне и по садржини и по терминима правне појмове и категорије, односно њихова дезоријентација не би била ништа умањена, па дакле ни правна несигурност у међународном приватноправном и економском промету. Напред поменута могућност коју странке треба да имају у моменту заснивања ових односа није пак идентична код оних грађанскоправних односа са страним елементом који настају уз учешће органа једног суверенитета (на пример, код заснивања статусних, стварноправних односа чиј су предмет непокретности, код односа тзв. „индустриске својине“ и код односа наследноправног карактера са страним елементом) и код оних односа који се заснивају без учешћа органа једног суверенитета (на пример, уговорних, стварноправних односа чији су предмет покретности и других) или пак код грађанскоправних односа са страним елементом који су већ дошли у непосредан контакт са органом страног суверенитета. Она постоји код прве од поменутих категорија, док је сасвим супротна ситуација код осталих. Према томе, проблем квалификације са становишта уклањања правне несигурности не може бити решаван изоловано од овог претходног елемента правне несигурности у међународном приватноправном и економском промету, нити пак идентично код појединих од ових категорија грађанскоправних односа са страним елементом. То значи да усмеравање квалификација у позитивном смислу треба вршити и у складу са поменутих принципима и у правцу отклањања овог претходног елемента правне несигурности која се иначе приписује само постојању различите правне садржине појмова и категорија садржаних у нормама ове гране права.

Ако је у питању заснивање грађанскоправних односа са страним елементом који настају уз учешће органа једне државе, лицима која учествују у заснивању оваквог односа биће познате нормe међународног приватног права које ће бити примењене већ у моменту када тај однос заснивају. Те нормe су двојакe: нормe о грађанским правима странаца и нормe о

сукобу закона, од којих, као што је познато, прве претходе другима. И овај момент да овакви односи настају не само на основу колизионих норми него и норми о грађанским правима странаца доктрина занемарује при решавању проблема квалификације. Са тих разлога не увиђа се да се због претходне примене норми о грађанским правима странаца у низу случајева потреба за квалификацијом правних појмова и категорија које садрже колизионе норме и не поставља јер до примене колизионих норми и не долази. Тако, на пример странци који би желели да закључе брак на рок пред нашим надлежним органима не би могли да га закључе јер је у нашем правном систему право на брак признато као опште право, односно признато је странцима као и домаћим држављанима, а ови последњи немају право да закључују брак на рок. У таквом једном случају питање да ли појам брака треба схватити према нашем или страном праву и не поставља се, јер су у питању норме где је примена страног права уопште искључена. У осталим случајевима постојања оваквих односа где правила о грађанским правима странаца дозвољавају, односно признају странцима одређено право, биће примењене колизионе норме које могу, као што је познато, упућивати судију или другог органа и да примени страном право, и ту се може и поставити питање да ли појмове и категорије у њима садржане треба схватити са садржином као у домаћем грађанском праву или као у страном грађанском праву или независно од њих дати, с обзиром на њихову међународну функцију и значај, одговарајуће појмове и категорије? Ако се има у виду да лица која учествују у једном оваквом односу већ у моменту његовог заснивања могу знати које ће колизионе норме бити примењене, па дакле и њихове појмове и категорије, онда би за њих било најлакше да сазнају садржину тих појмова и категорија према праву органа земље чије се норме и примењују. Међутим, с обзиром на то да из карактера грађанскоправних односа са страним елементом проистиче и потреба усклађивања ових појмова и категорија са принципима Повеље, требало би проширити појмове и категорије колизионих норми оним појмовима и категоријама страног права које треба применити, уколико су у њима дошли до изражаја принципи Повеље ОУН, односно одстранити оне појмове домаћег грађанског права, за сврху ових односа, у којима су изражени супротни принципи. Тако, на пример, ако би требало применити колизиону норму о материјалним условима за закључење брака оне земље која под овим појмом у своме унутрашњем праву обухвата и идентитет раса будућих супружника или и идентитет њихових вереисповести, овај услов не би могао доћи у обзир да буде обухваћен под појмом материјалних услова из поменутог колизионе норме јер је заснован на расној дискриминацији, односно на дискриминацији према вери; или ако би у питању била норма која предвиђа да дати однос треба регулисати према домицилу брачних другова, под домицилом удате жене не би се могао схватити домицил њеног мужа, без обзира што је тако предвиђено према унутрашњем праву оне земље чији суд врши квалификацију него би требало сматрати да је то њен самостални домицил, пошто је само овај у складу са принципом забране дискриминације према полу, итд. Уколико би већ на основу оваквих појмова било одређено страном право које треба применити на кон-

кретан однос са страним елементом, онда, ако би се поштовао други принцип Повеље, принцип суверене једнакости држава, појмови тога страног права једино би се могли схватити са онаквом садржином какву они имају у својој националној систему (13). Тако, на пример, пошто би судија стране земље на основу своје колизионе норме требао да примени наше право, онда би појмови у њему садржане могао схватити једино онако како су они схваћени у нашем правном систему (тако на пример, појму општенародне имовине или појму национализације или појму заједничке тековине брачних другова, итд., не би могао давати другојачију правну садржину него што је имају према нашим законима), јер би другојачији поступак значио да се орган страног суверенитета појављује као виша власт у односу на наш суверенитет, или у обратном случају, када наш судија примењује страног право да се наш орган ставља у такав положај. Уосталом, супротан поступак био би противан и принципу, немешања у унутрашње ствари других држава јер би се односио на измену појмова и категорија норми чисто унутрашњег права страног суверенитета.

Ако је пак у питању заснивање грађанскоправних односа са страним елементом који настају без учешћа органа једног суверенитета (на пример, стварноправних односа чији су предмет покретности, уговорних односа са страним елементом и других) ситуација је у погледу могућности сазнања норми ове гране права које треба применити у основи другојачије, јер лица која желе да заснују један овакав однос по правилу не знају и немају могућност да сазнају овакве норме све до момента док се такав однос не појави пред судом једне одређене државе. Како за овакве односе, за које је очигледно да не долазе у искључиву судску надлежност једне одређене земље, могу бити конкурентно или примарно надлежни судови више држава, једино решење (сем уколико би било у питању унифициране норме на основу међународних уговора) да се отклони ова претходна неизвесност било би уговарање судске надлежности већ у моменту његовог заснивања од лица која га заснивају (14). У таквом случају, ако су лица која заснивају један овакав однос у поменутом моменту већ изабрала као надлежан суд једне одређене земље, проблем квалификација добија углавном исти вид као и код грађанскоправних односа са страним елементом који настају уз учешће органа страног суверенитета. То значи да и решење овога проблема треба да буде идентично као и код квалификације појмова и категорија норми које регулишу ове последње односе. Разлика је само у томе што је претпоставка за уклањање правне несигурности у овом случају уговарање судске надлежности од заинтересованих лица. На тај начин би и код једне и код друге категорије грађанскоправних односа са страним елементом суд једне одређене државе примењивао правне појмове и категорије садржане у нормама међународног приватног права у складу са

(13) У погледу оваквог решења ове друге квалификације изјашњавају се и Lunc и Bystricky, и други, али се при томе не позивају на овај принцип Повеље.

(14) E. Vartin (op. cit.) предлаже да се квалификација у погледу уговорних односа са страним елементом врши по закону који су странке изабрале. Међутим, овај начин уклањања правне несигурности у вези са проблемом квалификације не би много допринео правној сигурности, јер, као што је познато, постоје поред изричитог избора и прећутни који се у разним законодавствима не утврђује на основу истих критеријума.

принципима Повеље, а правна несигурност би при томе била отклоњена или сведена на најмању меру.

Најзад, ако су у питању грађанскоправни односи са страним елементом, који су дошли у непосредан контакт са органом страног суверенитета (без обзира да ли су они настали са учешћем или без учешћа органа једног суверенитета), треба имати у виду да се на њих примењују различите врсте норми од оних које су биле примењиване на прве две напред поменуте категорије грађанскоправних односа са страним елементом. Такве норме су норме о сукобу јурисдикција и односе се или на признање доказне снаге страних јавних исправа или на признање и принудно извршење страних судских одлука. Ове норме, по правилу, лица која учествују у једном грађанскоправном односу са страним елементом приликом његовог заснивања уопште не могу сазнати. Ово пак са тог разлога што не зависи само од њихове воље него и од конкретних околности и потреба коме ће се суду или органу обратити за једно или друго од поменутих признања. Ако се при томе има у виду и чињеница која је нарочито изражена код признања и принудног извршења страних судских одлука, да су ове норме међународног приватног права националних система разних држава врло различите, па чак и онда када су у питању државе које прихватају исти систем за регулисање ове материје, онда је јасно да се проблем квалификације може успешно код ових односа решавати само ако се претходно изврши унификација оваквих норми једном универзалном међународном конвенцијом (15). Међутим, то не значи с друге стране да се извесно делимично усмеравање квалификације појмова и категорија, и код ових грађ. правних односа не би могло извршити. Овакво усмеравање требало би да изврше оне државе које својим нормама негирају одлуке страног суверенитета било на тај начин што прихватају систем ревизије из основа или систем *prima facie evidens*, јер су ови системи у очигледној супротности са принципом Повеље о сувереној једнакости држава. То усмеравање ако се жели поштовати поменути принцип требало би извршити на тај начин што би судови држава када врше ревизију из основа или када се пред њима покреће поступак *prima facie evidens* били дужни да норме свога колизионог права квалификују на онај начин, као што би то требало да чине и код првих двеју категорија грађанскоправних односа са страним елементом, а поготово када су одредили право које земље треба применити, да појмове и категорије тога права не схватају другојачије него што то чине судови држава из чијих правних система они потичу.

Према свему напред изложеном намеће се као закључак да би квалификацију правних појмова и категорија у међународном приватном праву било могуће усмерити код заснивања прве категорије грађанскоправних односа са страним елементом само на основу проширивања и извесног сужавања правних појмова и категорија домаћег грађанског позитивног права; код друге категорије оваквих односа то би било могуће ако би поред поменутог сужавања, односно проширивања била већ у моменту њи-

(15) Покушаји да се донесе једна универзална конвенција о признању и принудном извршењу страних судских одлука вршени су нарочито од Хашких конференција за међународно приватно право, али таква конвенција до данас није донета.

ховог заснивања уговорена судска надлежност суда једне одређене државе, и код треће, усмеравање квалификације у целини било би могуће само на основу међународних уговора, док би парцијално оно требало да се изврши углавном код држава које својим системима за признање и извршење страних судских одлука негирају одлуке страног суверенитета.

Исто тако, из напред наведеног намеће се и други закључак да сваки покушај усмеравања квалификације у позитивном правцу не може бити успешно вршен ако се тежи једино унификацији правних појмова и категорија садржаних у нормама међународног приватног права разних држава, а при томе се занемарује претходни елемент правне несигурности која се приписује само квалификацији, односно ако се не тежи да се отклони немогућност да лица која учествују у једном грађанскоправном односу са страним елементом већ у моменту његовог заснивања сазнају одговарајуће норме ове гране права.

Др. Михаило Јездић

ДЕСЕТ ГОДИНА ОД ПРЕДАЈЕ ПРЕДУЗЕЋА НА УПРАВЉАЊЕ РАДНИМ КОЛЕКТИВИМА

Оквири у којима се кретао развој радничког управљања, од његовог увођења до данас, били су утврђени чињеницама две врсте. Једну групу, можемо да назовемо материјалном основом. Ова је зависила од развоја привреде у целини и обима средстава на којима се непосредно испољавало радничко управљање. Другу групу чине услови, назовимо их субјективним, као што су степен способности радног колектива — његово сазревање у овладавању економиком предузећа, као и друштвено-производни односи који су ницали у датим оквирима управљања.

Наведене две групе услова нису деловали потпуно независно једни од других. Тако, материјална основа, одређена у датом моменту обимом средстава добијених од заједнице и општом расподелом националног дохотка, тј. општедруштвеним потребама због чијег је задовољења заједница, кроз унапред утврђене правне инструменте, захватала у остварени приход привредне организације, зависила је истовремено и од продуктивности рада одређеног колектива радника. Пораст општег обима средстава и степена овлађивања економиком предузећа од стране органа радничког управљања, извесна померања у односима у оквиру привредне организације, као и ницање нових појава којима су стари оквири регулисања постали недовољни, наметали су измене у постојећем систему кроз који се развијало радничко управљање. Наведене промене могу се пратити кроз развој законског регулисања ових односа, односно кроз промене у правним оквирима у којима се кретало радничко управљање у протеклих десет година.

Први акт који је претходио увођењу радничког управљања у привредним организацијама, било је Упутство Привредног савета Владе ФНРЈ и Централног одбора Савеза синдиката Југославије на основу кога се, крајем 1949 и почетком 1950, у неким предузећима појединих грана при-